

HET LAATSTE BOEK

Leven...!

Een boek dat bedoeld is om zichzelf te beëindigen.

L e o V a n c e

Proloog

Het boek dat wil eindigen

Dit is een boek met één ambitie: eindigen.

Niet eindigen op de laatste bladzijde. Eindigen in jou.

Het wil je Leven niet verbeteren. Het reikt je geen zin aan. Het ruilt niet het ene geloof voor een nieuwer. Boeken doen dat al vijfduizend jaar, en de hoofden zijn er alleen maar zwaarder van geworden.

Dit boek wil dingen gladstrijken.

Een menselijk hoofd draagt een enorme lading. Namen. Regels. Moralen. Goden. Verledens. Toekomsten. Idealen. Angsten. Definities. Hoop. Bijna niets ervan is gekozen. Het werd geladen voordat je oud genoeg was om het laden te zien.

Daarna heb je jaren de lading „mezelf” genoemd.

De grote menselijke moeilijkheid is niet leren. Het is afleren.

Dit boek is geen handleiding voor afleren. Een handleiding zou slechts één ding meer zijn om te dragen.

Het is een boom.

Een grote boom die in de wind staat.

De wind waait. De boom redetwist niet. Hij staat, en achter hem zakken de dingen neer.

Als de laatste bladzijde komt, hoort er minder in je te zijn. Niet meer.

Als het boek zijn werk doet, hoeft je het niet te onthouden.

Je mag zelfs ophouden met lezen.

Dat zou het juiste einde zijn.

Het boek eindigt. Alles wordt Leven.

I

De geit zegt: gras

Vraag een geit wat de wereld is.

Gras.

Dat is de volledige filosofie. De geit eet. Daarna rust ze. Niets in de geit wacht op een verklaring.

De geit vraagt niet of gras betekenis heeft. Ze beslist niet of eten heilig is. Ze heeft geen definitie van geluk nodig voordat ze in de zon gaat liggen.

Ze leeft.

Dit klinkt eenvoudig omdat het eenvoudig is. Mensen hebben eenvoud verdacht gemaakt.

Tussen onszelf en wat er gebeurt hebben we taal gepropt. Taal is nuttig. Ze vertelt een ander waar het water is. Ze waarschuwt voor vuur. Ze laat een kind zijn moeder roepen.

Daarna blijft taal groeien.

Woorden krijgen geschiedenissen. Geschiedenissen krijgen regels. Regels worden instellingen. Instellingen worden culturen. Culturen worden identiteiten. Identiteiten worden dingen waarvoor mensen sterven.

Een klank wordt een muur. De muur wordt echt genoeg om voor te doden.

De geit heeft de muur nooit gebouwd.

Er is niets mis met taal. Het gedoe begint wanneer het woord voor het ding wordt aangezien.

Gras is gras. Het woord gras voedt niemand.

Het woord Leven is niet het Leven.

Het woord vrijheid is niet de vrijheid.

Het woord stilte — daar komen we nog op. Het is leger dan de rest.

En het woord zuiver?

Dat woord heb ik niet.

Dat is misschien een van de mooiste zinnen die een mens kan zeggen. Niet omdat de taal faalde.

Maar omdat er soms niets is om daar neer te zetten — en een eerlijk hoofd laat die plek leeg.

Hier kan nog een muur vallen: „echt” en „onecht”. De korrel, of de bloem die hij wordt — wat is echter? De vraag is stuk. Noem één ding echt en je hebt zojuist het onechte uitgevonden. De Natuur heeft die scheiding nooit gemaakt. Een mond deed dat.

Voor de woorden

Een kind komt aan vóór de bibliotheek.

Vóór religie. Vóór moraal. Vóór nationaliteit. Vóór schoonheid. Vóór succes en falen. Vóór het verhaal van wie het moet worden.

Dan beginnen de boeken.

Geen papieren boeken. Mensen zijn boeken. Ouders zijn boeken. Leraren, burens, schermen, gewoonten, straffen, beloningen — allemaal boeken. Het kind leest ze zonder te weten dat het lezen begonnen is.

Staat een kind van vóór de taal dichterbij de waarheid? Natuurlijk. Niet door geheime wijsheid — door lege planken.

De angst voor de dood komt zo, vroeg. Niet als ontdekking — als atmosfeer. Ik zag het voordat ik twee was. Een gezicht verandert. Een stem zakt. Een lichaam verdwijnt, en de volwassenen voeren hun angst op. Later zit diezelfde angst in de taal zelf, in elke uitdrukking die de cultuur rond het sterven heeft gebouwd.

Ik ben niet met angst voor de dood geboren. Hij werd me aangereikt. Ik heb gezien hoe hij aan anderen werd aangereikt — altijd aangereikt, nooit gegroeid.

God komt op dezelfde manier. Voor mij was het idee van God enorm van mijn dertiende tot mijn vijftiende. Het vulde elke kamer die het binnenkwam.

Toen kwamen boeken van een andere soort. Toen het kijken. Jaren kijken hoe het Leven doet wat het doet.

Rond mijn veertigste stond alles helder.

Het eerste wat ik bewust ontgeloofde was de vloer zelf: het gevoel dat we op de bodem van de dingen leven. Dat doen we niet. De aarde is onder onze voeten, en al het andere is boven. Open. Niemand is op ons gestapeld.

Geërfd denken werkt precies als die aanname. Het wordt onzichtbaar. Een man kan een idee veertig jaar verdedigen zonder te merken dat het in hem gelegd werd voordat hij een korte zin kon afmaken.

Dit is geen aanklacht tegen ouders. Zij werden ook geladen. Hun ouders ook. Cultuur geeft zichzelf

door via menselijke monden.

Wat kinderen kapotmaakt is niets exotisch. Het is de doorgegeven cultuur — geleerd, daarna overhandigd. Ik werd op mijn paar jaar kapotgemaakt, zoals iedereen.

Op een dag overziet het volwassen kind de inhoud van zijn eigen hoofd en zegt: ik.

Hoeveel daarvan is ik?

De grote inventaris

Haal de grote woorden eruit en bekijk ze een voor een. Bij daglicht. Niet om ze aan te vallen. Om ze te wegen.

God. Al gewogen, door de geschiedenis. De mensheid heeft duizenden goden aanbeden, elk met tempels, offers en gelovigen die volkomen zeker waren. De zekerheid was totaal; de goden gingen toch.

Het hiernamaals, het hiervoormaals. De twee nutteloosste dingen die mensen gezamenlijk als belangrijk beschouwen. Zo'n honderd miljard mensen hebben geleefd en zijn gestorven. Bevestigde berichten terug: nul. En toch richten hele beschavingen hun weken in rond het erna en het ervoor, terwijl het midden — het enige deel dat werkelijk gebeurt — wacht.

Liefde. Liefde is hoop. Waarom hopen, als er niets ontbreekt?

Schoonheid. Verzonnen, natuurlijk. Kijk hoe culturen haar dragen: de een voert haar op als kunst, de ander maakt haar aan de lopende band. Was schoonheid een feit, dan had ze geen fabriek nodig.

Geluk. Een verzonnen doel. Niets in het veld heeft er ooit achteraan gejaagd, en niets in het veld heeft het ooit gemist.

Vrijheid. Dit is de vreemde. Vraag om de gewaarwording van vrijheid — niet om het idee, om de gewaarwording — en niets antwoordt. Het Leven en het leven hebben dat woord nooit gedragen. Vrijheid is de verzamelnaam voor een strijd, zoals dorst alleen bestaat waar water wordt onthouden. Mensen zeggen dat ze vrij willen zijn. Ik heb er niet veel ontmoet die het zich konden veroorloven. De terugtocht uit de vrijheid begint voordat een kind een hele zin kan zeggen.

Eenzaamheid en alleen-zijn. Eenzaamheid is hoop die niets vond. Alleen-zijn is de strijd tegen dat gevoel. Beide wonen in het hoofd. Geen van beide woont in het veld.

Stilte. Stilte bestaat niet. Elk dier klinkt: ah bij het rekken, mmm bij goed voer, oh bij een pijnlijke rug. Het bos bij nacht is een orkest. „Stilte” bestaat alleen binnen onze taal — een woord voor iets dat de Natuur nooit heeft voortgebracht.

Heilig. Is er iets heilig dat niet verzonnen is? Nee. Niets. Op het moment dat dat antwoord ophoudt pijn te doen, gaat er gewicht van de schouders.

Deze inventaris is geen vernietiging. Niets werkelijks kan vernietigd worden door ernaar te kijken.

Alleen het verzonnen heeft bescherming tegen daglicht nodig.

Het ding dat in je mond is gepropt

Psychisch lijden doet zich voor als noodzakelijk. Als diepte. Als bewijs van een ziel.

Vraag wat het eigenlijk beschermt.

Niets. Het beschermt niets.

Het is iets dat in je mond is gepropt terwijl je met open mond sliep. Je werd kauwend wakker, en omdat het kauwen er al was vóór je eerste herinnering, noemde je het jezelf.

De vulling heeft smaken. Schuld. Schaamte. Zorg om het erna. Zorg om het ervoor. De herhaling van geleefde perioden die jaren geleden eindigden en 's nachts nog draaien.

Die herhaling is de laatste greep die ik nog niet helemaal heb losgelaten — het verleden, dat zijn oude afleveringen afdraait. Ik zeg dit zodat je weet dat de boom die dit schrijft nog in de wind staat. Het verschil is: ik weet dat het een herhaling is. Weten dat het een herhaling is, is al de helft van het uitspugen.

Heb ik ooit een wezen ontmoet dat werkelijk zonder psychisch lijden was? Ja. Een kudde schapen — elk dier erin. Ze eten. Daarna rusten ze. Dat is de hele biografie, en het is een meesterwerk.

Het schaap is niet het bewijs dat een mens zo kan leven. Het schaap kan de lading niet oppakken, dus kan het haar ook niet neerleggen. Dat is een ander dier.

Wat het schaap bewijst is kleiner, en genoeg: het kauwen zit niet in het gras. Het werd er later in gepakt.

Onder mensen — nog niet één. Het hoofd dat dit schrijft inbegrepen.

De eerste is misschien wie dit boek uitleest.

Het ontmaken

Maken is makkelijk. Hoofden zijn gebouwd om te maken. Geef een hoofd één stille middag en het maakt een geloof, een zorg, een god, een wrok.

De ziekte was nooit het maken.

De ziekte is het onvermogen te ontmaken.

Ik heb moralen ontmaakt. Ik heb de hemel ontmaakt. Ik heb de hel ontmaakt. Volkomen weg — niet overgeschilderd, niet hernoemd, niet vervangen door lichtere versies. Weg.

Het duurde ongeveer vijftien jaar.

Vijftien jaar, voor dingen die er in vijftien minuten per stuk werden ingezet. Dat is de wisselkoers, en niemand waarschuwt je ervoor. Installeren is gratis. Verwijderen kost jaren.

Dit hoofdstuk belooft dus geen weekendwonder. Het ontmaken is traag zoals vertering traag is — stil, grotendeels onzichtbaar, en pas klaar wanneer er niets meer te voelen valt.

Hoe weet je dat iets echt ontmaakt is? Het duikt niet meer op in je zinnen. Daarna duikt het niet meer op in je pauzes. Op een dag merk je dat het woord zelf vreemd is geworden, als de naam van een klasgenoot van een school die is afgebrand.

Woorden verlaten me nu. De woordenschat glipt weg — woorden die ik toch nooit echt heb aangeraakt. Ik ren ze niet achterna. Hun vertrek is het bewijsstuk.

En de denkers die hier eerder liepen? Een van hen schreef dat het idee van God had opgehouden te werken, en betaalde die zin met zijn verstand. Ik ben hem niets persoonlijk schuldig. We hebben nooit op hetzelfde fornuis gekookt. Het ging er nooit om de man te volgen. Het ging om de richting — en de richting is: naar minder.

De Natuur heeft onze toestemming niet nodig

Wat zou ik van de beschaving houden? Het Leven. De Natuur. Over de rest valt te praten.

De Natuur draait op twee werkwoorden: eten, rusten. Al het andere is commentaar.

Ik heb dingen zien sterven. Planten. Dieren. Mensen. Ernaar kijken is als lunchen. Die zin schokt alleen een hoofd waaraan de dood als ramp is geleerd. In het veld is sterven de gewone boekhouding van het Leven — als lopen, als pissen, als ademen. Het gras houdt geen plechtigheid voor de korrel.

Vrees ik de dood? Natuurlijk niet. Waarom zou een man anders een boek beginnen dat Het laatste boek heet?

Hoe voelt levend zijn — in het lichaam, niet in het hoofd? Honger. Pijn na te lang zitten. Het lichaam dat rapporteert, zonder aangehechte filosofie.

Het eerlijkste moment dat ik ooit heb geleefd is dit. Nu. Het is het enige moment dat ooit eerlijk is geweest, omdat het het enige is dat ooit hier is.

Waar denkt een hoofd het helderst? In de Natuur. Steden denken in advertenties.

Ooit sprong ik in de bocht van een halfbevroren bergrivier. Betekenis loste volledig op — en het voelde schitterend. De kou discussieert niet. Enkele seconden lang was er helemaal geen woordenschat in mij, alleen een lichaam dat brandde van levendheid. Dat is de toestand onder alle woorden. Hij was nooit kwijt. Hij was alleen dichtgeplakt.

Wanneer het leven van de dag verdiend is en het rauwe komt — de toestand van vóór de taal — dan loop ik. Lopen stelt geen vragen.

Het woordenboek

Als ik één ding uit de beschaving kon verwijderen, zou het geen wapen of machine zijn.

Het zouden de overvloedige woorden zijn.

Maak er een wet van: geen woordenboek dikker dan tweehonderd bladzijden.

Tweehonderd bladzijden bevatten water, vuur, brood, moeder, pijn, slaap, regen, kom, ga, ja, nee — alles wat twee mensen nodig hebben om elkaar in leven en warm te houden. Alles voorbij bladzijde tweehonderd is versiering, en in de versiering broeit het gedoe. Niemand heeft ooit oorlog gevoerd om het woord brood. De oorlogen wonen op de dikke achterbladzijden — in glorie, zuiverheid, bestemming, eer.

Een dun woordenboek zou ze uithongeren.

Dit is geen haat tegen taal. Het is een dieet voor haar. Taal begon als gereedschap en zwol op tot huisbaas. Gereedschap pak je op en leg je neer. Een huisbaas laat je huur betalen voor je eigen hoofd.

Ergens op deze bladzijden zijn de woorden al begonnen dunner te worden. Goed. Het boek is een woordenboek dat zichzelf verbrandt, bladzijde na bladzijde, tot wat overblijft kort genoeg is om naar te leven:

Eten. Rusten. Lopen. Kijken. Leven.

Gewoon leven

Wat is het dapperste dat een mens kan doen?

Niet klimmen. Niet oorlog. Niet het podium.

Gewoon leven.

Leven zonder het erna en het ervoor. Zonder het applaus van de hemel, zonder de zweep van de hel. Zonder een zin op de rug gegespt als een parachute die zich nooit één keer heeft geopend.

Het is het dapperste omdat alles ertegen gebouwd is. School, tempel, markt, scherm — het draait allemaal op jouw uitstel. Ze hebben nodig dat je voor later leeft. Het enige wat ze niet kunnen verkopen is het nu. Het nu heeft nooit ontbroken.

De schapen doen het zonder applaus. Ze eten; ze rusten. Mensen staan met notitieboekjes rond de wei theorieën te schrijven over wat de schapen hebben.

De schapen hebben niets.

Dat is wat ze hebben.

En nee — dit boek vraagt je niet vee te worden. Houd je handen, je brood, je mensen, je werk. Laat alleen de lading vallen. De handen werken er beter zonder.

Het laatste boek

Voor wie is dit boek? Voor de gemiddeld belezen lezer en hoger. Het kan niets doen voor wie nooit de bibliotheek binnenging — je zou het op hun brood kunnen smeren als ontbijtpasta en het zou er niet in gaan. Je moet boeken gedragen hebben om het genoeg te voelen ze neer te leggen.

Is het voor mij? Nee. Het schrijven heeft niets in mij veranderd. De verandering kwam eerst; het schrijven doet alleen verslag. Ik ben nergens bang voor wat erin staat. Er is niets meer in mij over dat het zou kunnen bedreigen.

Het boek is de grote boom. Het staat in de wind zodat achter hem de dingen kunnen neerzakken. Gekalmeerd. Neergezakt. Stil.

Dan komt zijn werkelijke ambitie, die geen boek vóór hem heeft durven volhouden: het laatste zijn.

Het laatste wat in dit boek zou moeten verbranden is het boek zelf. Als het lezen gedaan is, laat het gaan langs de weg van moralen, hemel en hel. Citeer het niet. Zet het niet in je hoofd op de plank. Sticht er niets op. Een boek dat vraagt onthouden te worden, is al bij zijn eigen eerste hoofdstuk gezakt.

Als je bij het dichtslaan de neiging voelt om op te houden met lezen — met wat dan ook, voorgoed — vecht dan niet tegen die neiging.

Die neiging is het boek aan het werk.

Leg het midden in een zin neer als het Leven je midden in die zin roept. De geit maakt geen alinea's af.

Leven...!

God mag gaan. De moralen mogen gaan. Schoonheid, vrijheid, geluk, zuiverheid, stilte, zin — alles mag gaan.

Het woordenboek mag dunner worden.

Het verleden mag blijven waar het gebeurde. Het heden heeft er geen toestemming van nodig. De toekomst hoeft niet opgelost te zijn voordat ze aankomt.

Een mens mag ophouden met zoeken. Ophouden met worden. Ophouden met lezen.

En gewoon leven.

Niet als filosofie. Niet als doel. Niet als prestatie.

Het Leven heeft het woord Leven nooit nodig gehad.

Dus — sluit het boek.

Kijk. Loop. Eet. Adem. Rust.

Leven...!